

סימן ט

תנור וכיריים יותין השבירה הנדרשת לביטול טומאת תנור לעומת הנדרש בביטול שאר כלי חרס

תקציר

(א) בטהרת תנור יש לחותכו לחלקים לאורכו - כאשר אין בכל אחד מהם רוב היקפו של תנור.

(ב) למסקנת רבא בגמרא אם התנור כבר היה טמא חיתוך זה נצרך לכו"ע, ואם התנור טהור וחיתוכו נועד למנוע ממנו קבלת טומאה, לר"מ סגי בחיתוכו מלמעלה עד ד"ט.

(ג) טהרת כל הכלים ע"י שבירה המבטלת תשמישם ידועה מסברא. ומה שאמרה תורה בכ"ח 'ישבר' בא ללמד דינים אחרים.

(ד) אמנם טהרת שבירה בתנור ידועה רק מילפוטא, עד שנראה כי אילולי הילפוטא היה משפטו כמשפט אבני בית המנוגע שטמאים גם לאחר שבירה.

(ה) ושיעור שבירתו אחר הילפוטא, זה כבר פרט המוכרע מסברא. ולמדנו מסברא שרק כאשר נפחת רובו בטל משפטו.

(ו) ותחילה יל"ע מ"ש תנור מכל הכלים, ששבירת כולם מבטלת טומאתם מסברא, ואילו בשבירת תנור צריך ילפוטא.

(ז) עוד יש להבין בחלק המוכרע מסברא, מדוע הסברא נותנת לראות את התנור כמקבל טומאה כל עוד שרובו קיים – על אף שתשמישו הרגיל אבד ממנו כבר כאשר ניקב במוציא אור.

(ח) ויותר נוסף שהרי בתנור של מתכת אכן לדעת רוב המפרשים בטלה טומאתו כשניקב 'מוציא אור', ומ"ש זה מזה אחר שתשמיש שניהם נפסד באותה מידה.

(ט) והיה מקום להשתדל בדבר עפ"ד האחרונים דטומאת תנור אינה טומאת כלים אלא היא טומאה חדשה הנקרא טומאת 'תנור', וכשם שאדם מקב"ט כי הוא 'אדם' ולא כי הוא 'כלי', כך תנור מקב"ט כי הוא 'תנור' ולא כי הוא כלי.

(י) ובטומאה חדשה זו אין אנו יודעים את ביטולה בשבירה אלא מילפוטא. וטומאה חדשה זו אינה בטילה מסברא אלא כשנפחת רובו של תנור.

(יא) אך נראה כי אי"ז מספיק, דעדיין קושיא במקומה כשם שסברא היא שכלי מפסיק להיות 'כלי' כאשר הפסיד את תשמישו הרגיל שהיה לו, כך תנור יפסיק להיות 'תנור' כאשר הוא מפסיד את תשמישו הרגיל שהיה לו.

(יב) לבינת ההלכה נקדים כי חידוש התורה בטומאת תנור שע"י בניין התנור עם צירוף צורך חיי נפש דאדם, נכבש 'המקום' שבתנור ונעשה 'משמש' בני אדם.

(יג) ולכך על אף שבעלמא מקום אינו מקבל טומאה כיון שהאדם 'משתמש בו' ואינו נעשה 'משמש' בני אדם, וממילא אינו 'מין הנטפל' וחסר לו בחיבור המוליד תורת 'מחובר לטמא – טמא'.

(יד) 'מקום דתנור' נכבש ונעשה 'משמש' וממילא הוא 'מין הנטפל', וחיבורו לטומאה הגיע לדרגת חיבורי כל הכלים שיש בהם תפיסת יד אדם.

(טו) ומאחר שתנור זה חידוש על 'מקום' שנכבש בתפיסת יד אדם, כאשר בוחנים את משפטו יש לבחון גם מה השקפת הדין על תחומי 'מקום' בתורה, שגם

פרט זה צריך לשמש בהכרעת המשפט.

טז) בגבולות 'מקום' שבתורה מצאנו קיום 'תחום' מקום ע"י היקף 'רובו', וזה בסוכה שקובעת 'מקום' ע"י שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח. ואף אמרין בה בשבת דסוכות 'מיגו' דהוי רשות לסוכה הוי רשות לשבת.

יז) כאשר מצאנו תפיסת תחום מקום על ידי היקף רובו, יש לנו לחקור מה חידשה תורה בכיבוש 'תנור' לתפיסת יד אדם לעשותו משמש בני אדם. האם רק בחינת 'המשמש' הגלומה בו נתפסת 'תחת יד אדם'. א"ד כאשר המקום נעשה 'משמש' מעתה כבר 'עצמו של מקום' נתפס 'תחת יד אדם'.

יח) ונפק"מ בין הצדדים כאשר המקום יפסיק 'לשמש' אך עדיין יהיה 'מקום', שאם לא נקבע השלטון אלא על בחינת המשמש, כאשר אין 'משמש' אין שלטון, אבל אם ע"י המשמש הצליח האדם לכבוש את המקום, כל עוד שקיים בדבר בחינת 'מקום' יהיה הוא בתפיסת יד אדם אע"פ שתורת משמש פרח מיניה.

יט) וכאשר אנו רואים את טומאת התנור קיימת כל זמן שיש בו 'רובו' אע"פ שתשמישו אבד הרבה קודם לכן, אנו מבינים כי זה גופא מחודש ההלכה להחזיק כהצד השני בחקירה, דבחינת 'משמש' שביצירת תנור הולידה כיבוש 'המקום' בתפיסת יד אדם, והרי הוא תחתיו כל עוד שהוא 'מקום', - שזה כל עוד שיש בו היקף רובו כדאשכחן במקום סוכה בשבת.

כ) וכאשר נבא מתוך האמור להשתדל גם בשאלה הראשונה, מדוע לולי הילפותא הסברא היתה נותנת להשאיר את טומאת התנור גם לאחר נתיצה, ודוגמת בית המנוגע. נפסע אל אחור להקדים לחקור בבחינת כיבוש 'מקום' תנור לתפיסת יד אדם, האם הכיבוש הוא על 'החומר' או על 'הצורה'.

כא) ונבין כי לולי הילפותא היה ס"ד שאחיזת ההשתמשות שבתנור נותנת תפיסת יד אדם 'בחומר', וממילא חיבור הטומאה גם היה עם 'החומר' ולא רק עם הצורה, והיה נשאר הדבר בבחינת 'מחובר לטמא' גם שהפסיד את 'צורתו' ואינו אלא 'חומר'.

כב) ועלה קמ"ל מילפותא דאין הכיבוש הנולד מההשתמשות נקבע אלא על 'צורת מקום' שבתנור, ולכך כל שנפחת רובו ונפסד ממנו תורת 'מקום' פריחה טומאתו.

כג) על פי כל האמור אי אפשר 'שיתחיל' דין תנור כאשר מתחילתו לא נברא אלא 'ברוב היקפו', דכל שלא היה 'משמש' היקף שלם ללא נקב מוציא אור, אין בו תחילת 'כיבוש מקום'.

כד) ואף נראה לסייע לה מחילוק ההלכות בתוספתא, שבתחילה אמרו ששבר תנור שיש בו רובו מקבל טומאה. ושוב אמרו שדף תנור (תנור עשוי 'דפים דפים') המחזיק רוב היקף מקבל טומאה רק אם סמכו לכותל בקרן זווית.

כה) דהחילוק הפשוט בין המקרים הוא שכל ששימש, סגי ברובו, אבל כל שבא להוליד תנור ע"י רובו, צריך לסתום את המיעוט הפרוץ ע"י זווית כותל.

כו) אמנם חזו"א נקט בדעת הר"ש שגם עושה תנור מתחילתו ברובו שיעורו לקב"ט ברוב היקפו. והיא תימה מסברא, כיון שלא היה 'משמש' כיצד בא המקום לתפיסת יד אדם ככל משמשי בני אדם.

כז) וצ"ל דכיון שתבנית זו עומדת להשלמת בנין ההיקף, זה גופא 'תשמיש מקום' שמשמש הוא את האדם להשלים בניינו ליצירת משמש אדם, וגם זה תפיסת יד אדם המספיקה לעשותו 'תחתיו'.

מהרת תנור

א) אמרו במשנה (פ"ה ז') תנור שנטמא כיצד מטהרין אותו, חולקו לשלשה וכו'. [ומסיק רבא בחולין (קכ"ד ע"א) דתנור שנטמא, לכו"ע צריך לחלקו עד שיגיע לארץ, וכל המחלוקת בהמשך המשנה זה רק ברוצה להקדים רפואה למכה,

לעשות תנור שאינו מקבל טומאה, ועל זה מדבר דין המשנה דלר"מ סגי שיחלקו עד מתחת לארבעה, ולרבנן צריך שיחלקו עד לארץ. והוא צ"ב].

והסיבה שצריך לחלק לשלשה ולא סגי שיחלקו לשניים, מפרש בגמ' (חולין כ"ח ע"א, בכורות י"ז ע"ב) דכיון שאי אפשר לצמצם נמצא כי חציו אחד גדול והוא רובו של תנור, ודין תנור בו. ומינה נשמע כי אין תורת תנור מתבטלת אלא כאשר נחסר התנור רוב בניינו.

והנה הלכה זו נוקטת כדין פשוט שתנור שנשבר פרוחה טומאתו, ולא הודיעו את מקורו. ובאמת לפו"ר א"צ לה מקור, אלא כיון שחידשה תורה טומאה לתנור, וזה שנשבר כבר אינו תנור, ממילא אין מקום לטומאה.

אך אע"פ שהיא סברא, מ"מ בתו"כ קבעו לה ילפותא, ודריש לה (שמיני פרשתא ח') מדכתיב 'טמא – תנור', אם שלם טמא, ואם חתכו הרי הוא טהור. נמצא מחודש בתו"כ שבתנור אין אנו יודעים להפקיע את טומאתו אלא מקרא ולא מסברא.

וממשפט ההלכה אנו יודעים שרק שבר כ"כ גדול בשיעור שכבר אין בו רובו של תנור, רק הוא מפקיע את הטומאה. ושיעור זה לא נודע מילפותא, אלא הוא כבר חלק הסברא המעמיד את מידת הילפותא שעד שלא נפחת מרובו עדיין הוא 'שלם' ולא 'חסר', ורק שהתמעט מרובו בא הוא למידת 'חסר' שעליו לימדה תורה שאין בו דין תנור לטומאה.^א

שבירת תנור מטהרת רק מילפותא

(ב) והנה הלכה זו של שבר כלי שאין בו טומאה אינה הלכה מיוחדת בתנור, אלא הלכה היא בכל הכלים כולם בכל אחד לפי עניינו, שכאשר הוא נפסד מתשמישו יצא מטומאתו. וכגון מה שאמרו (רפ"ג) שטהרת כלי חרס העשוי לקבל אוכלים משינקב כזית.

ומבחן הכלי האם הוא קיים או לא אינו דין בדיני 'שיעורים הלמ"ס', אלא זה דבר הנוולד מהמבט הכולל על רגילות ההשתמשות בכל כלי מקום ובכל זמן, ועפ"ז הדין מוכרע בכל מין. וכשם שהדעת בוחנת האם הדבר נהיה כלי, כך היא בוחנת בשעת השבר האם הדבר הפסיק להיות אותו הכלי שהיה, ועפ"ז נחליט האם פרוחה ממנו טומאה ישנה.^ב

וכאשר בכל הכלים דין זה בא מסברא,^ג ואכן היא סברא ברורה, כמה יש לנו לעיין מ"ט בתנור באנו לידי מידה חדשה, שצריכים ילפותא מיוחדת שכאשר הוא 'נחסר' פקעה טומאתו, במה הוא שונה מכל הכלים שמידה זו ידועה בהם מסברא, ואילו תנור אינו בדין זה אלא מילפותא ולא מסברא, עד שנראה שלולי ילפותא היה הוא עומד בדין בית המנוגע שאבניו טמאים לעולם.

א ועיין לקמן הערה – דאפשר להשתדל ולומר ששני הפרטים מתרצים זה לזה.

ב וגם אם הוא מקבל מדין שברי כלים העושים מעין מלאכתם הראשונה. מ"מ טומאה שהיתה בהם פרוחה לה הלכה, וטהורים הם עד שוב יקבלו טומאה, וכמש"כ רש"י בחולין קכ"ג ע"א (ד"ה טלית), ובתוס' חולין נ"ד ע"א (ד"ה שיעורין) הוסיפו דיחוד נמי בעי, ובלא יחוד חדש' לא יקבלו טומאה.

ג ומה שאמרה תורה בכלי חרס 'אותו תשבור', אין זה בא ללמד ששבירתו מטהרתו, דזו סברא היא, אלא דרשו לה בתו"כ למילתא אחריתא. או לומר ששונה הוא מכל הכלים בכך שאין לו טהרה במקוה. או ללמד שאוכלין כן נשארים בטומאתן אפילו אם נשברו.

שיעור שבר התנור לטהרו לעומת שיעור שבירת שאר כלים לטהרם

ג) והנה כאמור אע”פ שעיקר דין טהרת תנור בשבירה בא מילפותא, מ”מ שיעור שבירתו אינו בילפותא אלא מסברא, וכאן בא חידוש הסברא שאין לו טהרה אלא כאשר התמעט מרובו, ובזה שונה הוא משאר כלי חרס וחומרתו גדולה, דבכל הכלים גם במקרה שיש בהם תשמיש לאחר שנשברו, טומאתם הישנה פרוחה וכנ”ל בהערה -, דפנים חדשות באו לכאן, אבל תנור שאני, שכל עוד שיש בו רובו, ומידה זו ראוייה לעשות תנור חדש בקרן זוית כמו שאמרו בתוספתא – ונפסק ברמב”ם -, עדיין טומאתו הישנה עליו כמי שלא נשבר כלל.

ויותר הוסיפו בענין שיעורו בגמרא בחולין (כ”ח ע”ב) ובבכורות (י”ז ע”ב). בחולין הקשו על מ”ד מחצה על מחצה כרוב דמי לענין שחיטה, מדוע בתנור אמרו שאם יוכל לצמצם ויחתוך תנור מחצה על מחצה, יהיה טהור, והרי כל חצי דומה לרוב – והיו שניהם טמאים. ותירצו דה”ט כיון שלא שייך כלי אחד שיש בו תרי רובי. ופירש רש”י שאם חלק אחד נקרא רוב החלק השני מוכרח להיות מיעוט.

ומינה נמי נלמד כי אין הדין מחפש את התשמיש העולה מרובו, גם מתחילת ההלכה, וגם מסופה. דבתחילה פלא, מה שייך להשתמש בכלל של ‘מחצה כרוב’ בדבר הנמדד על פי מציאות תשמישו, והרי דין מחצה כרוב זה כלל בשיעורים, והוא נולד על פי הגדרת הדין המלמד ‘לא תשייר רובא’, וכאשר כבר עוררו תוס’ שם (כ”ט ע”א ד”ה זיל), ואילו בתנור המידה היא האם הוא ‘משמש’, ועל פי ראוייה לבא הכרעתו, ולא על פי ‘כלל’ של מחצה כרוב.

ומסיפא נמי תימה שאם הטומאה קיימת מחמת התשמיש הקיים בצורה זו, והוכרע בידינו שיש לו תשמיש גם במחצה, א”כ מה טענה היא ‘תרי רובי לא אשכחן’, הא מ”מ משמש הוא גם בזה וגם בזה. וכאשר אנו רואים כי הדין אינו מחפש את התשמיש אלא את הגדרת התבנית, ודאי יש להבין מאי מילתא היא.

ובבכורות הקשו על מ”ד ‘אפשר לצמצם’ מדינא דתנור שאמרו בו שאם חלקו לשנים והן שוין שניהן טמאים לפי ‘שאי אפשר לצמצם’. ותירצו עלה אמר רב כהנא שאני כלי חרס הואיל ויש בו גומות. ופירש רש”י דכיון שאינו נחלק בשוה, אלא כששוברין אותו חתיכות בולטות בו, הילכך אי אפשר לשער אותן בליטות, ובזה כו”ע מודו שאי אפשר לצמצם.

נמצא בזה כי להך דינא דרובו של תנור לא צריך רושם רוב היקף, אלא אפילו שן אחת בולטת במקום אחד מכריעה את החצי להיות ‘רוב’. גם זה מלמד כי אין אנו מחפשים את הרוב ‘המעמיד תשמיש’ מחמת היותו רוב, אלא כוח ‘רוב’ כלי שנו בה. וגדר הדין ושורש מידתו צ”ב.

תשמישו של תנור בזמן שאין בו אלא ‘רוב’

וההלכה זו שאנו לומדים שתנור מקבל טומאה עד רובו – אע”פ שנאבד ממנו תשמישו, קשה היא הן ממשנה והן מסברא. מסברא קשה במה עומד התנור בתשמיש הראשון כאשר אין בו אלא חצי הקיפו – והוא עומד מחובר במקומו, והרי לע”ע מפסיד הוא את כל חומו, ואין לו כל אפשרות לאפיה בצורתו, אלא כאשר יטלנו לקרן זוית ויקבענו בתבנית חדשה כנ”ל מדברי התוספתא, ומדוע לא תתבטל טומאתו שהיתה בו במה שנשבר שבר המפסיד את חומו מתשמישו הרגיל שהיה בו, ומה בכך שיש לו דין ‘רובו ככולו’, הרי גם הניקב מוציא זית או מוציא רימון ראוי לדין סתום מההלכה של ‘לבוד’, ומ”מ אינו כלי כיון שאינו ‘משמש’, ומדוע בתנור דין רובו ככולו מועיל לו אע”פ שאינו משמש.

וממשנה פלא, שהרי בתנור מתכת המטמא משום כלי מתכות (פ”ה מ”א) פירשו רוב המפרשים כי כאשר ינקב כמוציא אור כבר פרח ממנו דין ‘כלי’ דתנור של מתכת, וה”ט דאחר שעיקרו של תנור זה תיקון מאכל על ידי אש, כל שירד מכוחו כפי רגילות תבניתו זהו חורבנו. מכאן נלמד כי אפילו ‘נקב’ מפסיד את מעלת התנור, וכיצד בתנור של חרס רואים אנו את התנור בתפארת בניינו כל עוד קיים בו רוב היקפו, וכי נקב תנור מתכת יותר מפסיד אפיה משבר תנור של חרס. והוא פלא.

ובעיקר דברי הסוגיא בחולין הוסיפו פלא, מה בין שחיטה לתנור, מדוע בתנור קיימת טענה כי תרי רובי בחד מנא ליכא, ואילו בשחיטה לא אמרינן שהחצי שלא נשחט גם הוא כרוב, ותרי רובי בחד צוואר ליכא. (ועיין חזו”א ז’ סק”ד, ובאריכות בתחילת ההוספות לענייני טהרות הנדפס בסוף הכרך, ונדפס גם ביו”ד קי”ב ח – י”א).

עוד אחת נביא מה שכתב לעיין בתפארת יעקב בחולין (כ”ח) מדוע אמרו בכל מקום בש”ס ובראשונים דתנור שחצאו, שני החלקים ‘טמאים’ כיון שאי אפשר לצמצם. והרי על פי שורת מידת הדין ראוי לומר שכל חלק מהם הוא ‘ספק טמא’, שהרי רק הגדול שמשניהם טמא, וטומאת שניהם אינה אלא מחמת שאין אנו יודעים מי הגדול שבהם.

נמצאנו משתדלים לברר. א. מדוע כל הכלים שנשברו אינם מקבלים טומאה מעיקר הסברא. ואילו בתנור צריך לכך ילפותא. ב. מדוע בכל הכלים הפסד תשמישם מבטל טומאתם, ואילו תנור משיפחת ברובו¹. ג. מה בין ‘תנור’ מתכת שהפסיד כוחו בנקב שיוצא אור, ובין תנור חרס שאינו נפסד אלא ברובו. ד. איזה שימוש יש לרוב תנור כאשר הוא עדין מחובר במקומו הראשון לארץ. ה. מה מקום יש להלכה של ‘שיעורים’ דרובו ככולו, בחפצא הצריך לקבל הכרעה על פי מציאות תשמישו. ו. כיצד דין ‘מחצה כרוב’ יועיל להביא תורת ‘משמש’ על חציו של תנור. ז. מדוע בתנור כל חצי מכחיש את הדין מחצה כרוב שעל חציו השני, ובחיתוך שחיטה לא. ח. מדוע בכל מקום שנו דמחצה על מחצה שניהם ‘טמאים’, ולא אמרו שכל אחד ‘ספק טמא’.

דברי האחרונים שתנור לא מיטמא משום ‘כלי’ אלא משום ‘תנור’

ד) והנה ידועים דברי האחרונים ביסוד דינו של תנור, דמחודש תורה בפרשת תנור אינו ללמד שגם תנור הרי הוא בכלל כל הכלים, אלא להעמיד מחלקה חדשה, וטומאת תנור דומה לטומאת אדם, דכשם שאדם מקבל טומאה מחמת שהוא ‘אדם’ ולא מחמת שהוא כלי, כך תנור מקבל טומאה מחמת שהוא ‘תנור’ ולא מחמת שהוא כלי תנור.

ולכאורה היה מקום לבאר את ההלכה על פי דבריהם. א. דעד כאן מצאנו הפסד החפצא על ידי ביטול התשמיש ‘בכלים’, אבל ‘תנור’ שזו טומאה חדשה הנקראת ‘תנור’, בה אין אנו יודעים את טהרת השבירה מסברא אלא מילפותא. ב. וכן הוא שונה בכך שגם אחר הילפותא אינו מפסיד את בחינתו כתנור עד שיפחת מרובו.

אך המתבונן יראה כי עדיין לא הועלנו בכך כלום, שגם לדבריהם עדיין נתמה באותה מידה מדוע לא נאמר דכשם שכלי שהפסיד מלשמש ככלי שהיה איבד את משפטו. והפסדו ידוע מסברא ללא ילפותא. כך ‘תנור’ שאיבד מלשמש ‘תנור’ כשהיה ראוי לו שיאבד את משפטו שהיה לו. ואף הוא יאבד את משפטו זה מעיקר הסברא. ומה לי אם זה ‘כלי’ מה לי אם זה ‘תנור’ עד שתנור צריך ילפותא, וכן שיעורו ברובו, ואילו כלי גם ידוע מסברא, וגם שיעורו על פי הפסד תשמישו. ונמצאת עדיין כל הסוגיא בהסתרה גדולה.

בטומאת תנור חידשה תורה את שלטון האדם במוקדי האש עד שהם מוגדרים ‘מקום’ שהוא ‘תחתיו’

ה) ונראה כי תחילה וראש לפדיון ההלכה יהיה כאשר נזכיר כי משפטו של תנור בא כחידוש אחיזת האדם בשלטון

ד והיה מקום לומר שקושיא א’ וקושיא ב’ מתרצים זה לזה, דאחר שסברא היא שכל שיצא מתשמישו אינו מקבל טומאה, נשאלת השאלה מדוע כאן לימדה תורה שהנשבר יצא מטומאתו. ש”מ שמשפטו שונה ממשפט שביר שאר כלים, דמידתו של תנור שביטול תשמישו לא יבטל טומאתו. וכאשר הפקיעתו תורה מביטול טומאתו על ידי ביטול תשמישו, זה מלמדנו להורידו דרגה אחת – לדרגת הפקעת טומאתו רק בביטול ‘רובו’. אמנם גם אם נחליט שזה יסוד הדין, עדיין יהיה עלינו לקבוע את מסגרת ההלכה, מה דפוס השיטה שחידשה לנו תורה בדין זה דתנור.

'המקום', עד שנעשה המקום המיוחד למוקד אש - 'תחתיו', ונתפס במידת 'משמש בני אדם'. ומשום כן צריך להביט עליו במבט חדש המודד את עניינו במידות 'מקום' שבתורה, ולא רק במידות 'כלים'. [וגם אם הוא תלוש - עדיין הוא 'מקום'].

וכיון שבחלק המקום המתחדש במוקדי האש כבר הארכנו הרבה, נזכיר כאן בקוצר אמרים על קצה המטה, כי לקבלת טומאה הדבר צריך להיות בתפיסת יד אדם, ולכך מחובר ובע"ח אינם מקבלים טומאה, דאין בהם תפיסת יד אדם כדאמרו בש"ס לענין חלות תורת ע"ז.

והסיבה שגם בטומאה צריכים תפיסת יד אדם, כיון שהטומאה עוברת על ידי שנוצרה זיקת 'חיבור' בין המטמא לנטמא, וממילא נחלט לעמוד בטומאתו דהמחבר לטמא – טמא (וחיבורו באותו זמן עומד לעולם – על אותו זמן).

וכלפי זה חידשה תורה דעל אף שבעלמא תבנית דוגמת מוקדי האש אינם נתפסים 'תחתיו' של אדם מחמת כמה חסרונות שיש בהם, שהם מחוברים, ואין להם בית קיבול, ואפילו 'תוך' חסר להם ללא קרקע עולם, וכן לא נגמר חרסן בכבשן, מ"מ למעלת תיקון בניינם וצורך חיי נפש דאדם שיש בהם, הם נתפסים ברושם תחתיו על אף שהם בחינת 'מקום', ונכבש המקום תחתיו (ולרבנן גם 'מקום המיטלטל'), ולכך הוא נמצא בפרשת טומאה.

השיעור הנצרך להגדיר 'מקום' כמיוחד ומאוחד

ו) וכאשר מידתו של תנור היא 'מקום' הנמצא בכיבוש 'תחתיו' דאדם, יש לצרף למבט עליו ועל בניינו גם את מבט התורה על בנין 'מקום' ותחומיו, ולהחליט את עניינו יחד עם יחס התורה לרושם 'מקום' וגבולותיו.

ובחינת תפיסת 'מקום' על פי היקף רובו לחוד אפשר לראות בתורה בדיני סוכה, דאמרו בה (סוכה ו' ע"ב) שמקום סוכה נקבע על ידי היקף שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח. ושיעור זה יסודו בסוכה, אבל הוא בא להגדיר 'מקום', שהרי אמרו שם (ז' ע"א) דבשבת שבחג הסוכות מיגו דהוי דופן לענין סוכה הוי נמי דופן לענין שבת, דכיון שמדין סוכה המקום מוקף, מועיל היקף זה לעשותו רשות מוקפת גם לענין רשויות שבת.

מהלכה זו נלמד שכאשר אנו בוחנים את תפיסת תחומי 'המקום', יש רושם של תפיסה התוחם את כללות המקום על ידי היקף רובו, דהיקף רובו נותן רושם יחוד המקיף על כללות ההיקף על אף שאין בו אלא מידת רובו של היקף.

והנה תנור אינו 'מקום בעלמא' אלא הוא 'מקום המשמש' אדם, דכאשר הקדמנו, בעלמא 'מקום' זה דבר שהאדם 'משמש בו' ואינו נעשה נטפל לאדם להיות 'משמש בני אדם', ובמוקדי האש הן המחברים והן המיטלטלים (לרבנן דר"י) חידשה תורה שיש ביצירתם כיבוש המקום עד שמתהפך המקום הגלום בהם להיות 'משמש אדם'.

וכאן יש מקום לחקור מה התחדש בחידוש זה האם ניתנה ארץ ביד בני אדם באופן מוחלט, עד שעצמו של המקום שבמוקד האש נתפס תחתיו ונעשה 'משמש'. א"ד רק החלק המשמש זה הנתפס 'תחתיו', שבחינת 'המעמיד תשמישים' שבמקום של 'מוקד האש' הוא התפוס בכבישת יד אדם ונקרא תחתיו לשמשו.

והנפק"מ בצדדי חקירה זו תהיה מה הדין כאשר פרח מהמוקד בחינת 'משמש' ונשאר בו אך בחינת 'מקום', שאם הכיבוש תחתיו היה רק על בחינת 'משמש' הגלומה במוקד, בזה כאשר אין 'משמש' אין 'תחתיו', שהרי אין מה שיהיה תחתיו. אבל אם התחדש שעצמו של מקום נכנס תחתיו לשמשו, מעתה כל שנכבש המקום לשמשו, הוא יהיה תפוס 'תחתיו' כל עוד שהוא 'מקום', ואפילו אם תאבד ממנו בחינת המשמש, דאחר שהוא היה משמש זה הכניס את עצמו של מקום לתפיסת יד אדם, ועצמו של מקום עדיין קיים, ושפיר עומד הוא 'תחתיו'.

מעלת רוב הקיפו של תנור

ז) וכאשר נתבונן בכל האמור נמצא כי זה עצמו המקרה שעליו אנו מדברים, על התנור שנפחת ונשאר רובו, דבחינת

'מקום' יש בו שהרי כל היקף רובו משמר את תחומי המקום, אך בחינת 'משמש' אין בו, כיון שבמקומו כמות שהוא אי אפשר להשתמש בו לתשמיש 'מוקד אש' שבתנור.

ובכך זכינו לתפיסה נפלאה בבחינה החדשה שאנו מוצאים במשפטי מוקדי האש שדינם קיים כל עוד שהם 'רובו' של תנור אע"פ שאין לו תשמיש תנור כלל כמות שהוא במקומו כצורתו. דזה גופא היסוד המונח בו, שכאשר ניתנה ארץ ביד אדם לעשות את המקום משמש, מעתה לאחר שקבע את המקום בבנינו לשמשו, מעתה לא רק המשמש שבו נמצא תחתיו, אלא על ידי השתמשותו נעשה עצמו של מקום תחתיו, ולכך כל עוד שהוא עדיין בחינת 'מקום' – הוא יעמוד 'תחתיו' ויהיה בר 'חיבור' טפלות לאדם – וממילא גם לטומאה.

וכיון שבחינת 'מקום' קיימת בדבר כל עוד שיש לו 'רוב היקף' וכמו שידענו מדין סוכה, ולכך כל שהיה משמש ונכבש המקום, עדיין תנור הוא לקבלת טומאה כל עוד שיש לו 'דין' רוב תנור, דעדיין כיבוש המקום תחתיו במקומו עומד.

חילוק הגמרא בין שחיטה לתנור בדין 'מחצה כרוב'

ובזה גם נבין מ"ט בתנור כל חצי מכחיש את הדין מחצה כרוב שעל חציו השני, ובחיתוך שחיטה לא. דכאשר עומד לנידון תחומי שלטון 'מקום' דנים בבת אחת על כל המקום שהיה, וצריכה הכרעת המקום לבא בבת אחת על כל חלקי המקום, ובזה אמרו שהכרעת כל חצי כעיקרו של מקום סותרת את הכרעת חציו השני. אבל בחיתוך שחיטה אין אנו דנים אלא על החצי שהתנתק לעצמו, ואינו בא כנידון אחד עם הכרעת מידתו של החצי שנשאר מחובר.

טומאת שני ההצאים מחמת שאי אפשר לצמצם

ומכאן נוכל להשתדל להבין גם בדקדוק התפארת יעקב דכיון שאי אפשר לצמצם, זה נותן שנראה את שני החצאים בטומאת ודאי – אע"פ שאחד מיעוט. דכל שלא בטל בידועין רושם הכיבוש תחתיו שנולד מכיבוש המקום בתשמישו, נשאר המקום תחתיו מחמת הספק. דבחינת התחתיו נקבע על פי רושם אחיזת אדם בו, וכל שנראה תפוס בבית הספק שמא עדיין אחיזת רובו היא, זה גופא מציאות רושם 'תחתיו', ועדיין ראויים שניהם לעמוד מכח הספק – בטומאת ודאי, דעדיין שניהם מה"ט ברושם 'תחתיו'.

הצורך בלפוטא ללמוד שתנור שנשבר טהור

ח) וכאשר נשתדל מכאן להבין מדוע לולי ילפוטא מיוחדת בתנור היה ס"ד שטומאת תנור נשארת לעולם גם לאחר שבירה מוחלטת, ומדוע המבט הראשון רואה בתנור טומאה כטומאת אבני בית המנוגע שטמאים לעולם. נפסע פסיעה אחד לעומק לפני מה שביארנו, וכך נבין.

דס"ד שכאשר חידשה תורה שהאדם כובש את המקום תחת ידו, והופך את המקום למשמש בני אדם, כיבושו אינו כלה רק בתפיסת 'הצורה' תחתיו, אלא גם 'החומר' נתפס תחתיו, דהנעשה תחתיו אינו תבנית הצורה של בנין המקום, אלא עצמו של 'חומר' הבונה את המקום. ואם זה היה 'תחתיו', א"כ חיבור הטומאה היה לעצמו של חומר ולא היה תלוי בצורה, וממילא גם כאשר לא תהיה צורת מקום כלל הדבר ישאר בטומאתו מאחר שהוא החומר של הצורה, והוא זה שנכנס 'תחתיו' של אדם, ועמו היה חיבור הטומאה.

לכך באה הילפוטא לומר לך כי בחידוש כיבוש המקום תחתיו המתחדש במוקדי האש לא ניתן תחתיו אלא 'צורת מקום', ולכך אינו תחתיו אלא כל עוד יש בו בחינת 'מקום', וזה כאשר רובו של היקף המקום קיים, הא לאו הכי בטלה טומאתו אחר שכבר אין כאן מקום שיהיה תחתיו.

דין תנור שמתחילת יצירתו לא היה אלא רוב היקף תנור

ט) והנה על פי האמור פשוט שכל דין הסוגיא אינו אלא כאשר מתחילה היה תנור שלם, ורק אחר כך נפחת, שרק בזה נתפס המקום תחתיו של אדם בזה גופא שהוא היה 'משמש'. אבל כל שמתחילתו נוצר רק ברוב היקפו, הוא לא נתפס כתחתיו של אדם מאחר שמעולם לא היה 'משמש' בני אדם, שלא היה לאדם תשמיש בו, אלא רק התחיל להתקינו בצורה היכולה לתת לו תשמיש – באם ישלים את בניינו. וכך היה פשוט לחזו"א (ז' סק"א) בסברא.

אלא שלעומת סברא זו שב החזו"א וכתב שמדברי הר"ש יש לנו ללמוד שאפילו הנעשה מתחילתו ברובו של היקף תנור גם הוא מקבל טומאה. וזה ממה שהביא בסוף המשנה את גירסתו בתוספתא דתנור שחילקו לשניים אפילו כל שהוא ואפילו מבית האומן, טמא, לפי שאי אפשר לכיין, 'ואם אפשר לכיין טהור'. ופירש את הכוונה במקרה שאפשר לכיין – שהוא טהור מחמת שבכל חלק יש בדיוק 'חצי', בגוונא שלא הוסק בבית האומן, דאפשר לכיין בעוד שהוא 'רך ולח'. ומינה שמעינן שאם נחתך כאשר הוא רך ולח קודם היסק, ולא דקדק לכיין, בזה החלק המחזיק רוב היקף טמא, שהוא רוב היקף תנור.

והנה רובו זה מעולם לא שימש תשמיש תנור, שנחלק קודם שנגמרה מלאכתו בהיסק, ומ"מ כל שיש בו רובו טמא, ש"מ גם רוב היקף תנור מתחילת הווייתו, שמעולם לא היה ראוי לשמש לתיקוני האש, גם זה מקבל טומאה, וכנגד הסברא האמורה. והיא תימה.

בירור דקדוק דברי הר"ש

וקודם שנשתדל להבין בסברא, נעורר כי דקדוק זה בדברי הר"ש אינו מוכרח במוחלט, דאפשר לפרש בו בעוד שתי פנים. במשניות כלים בהוצאת מכון 'תלמוד טהרות' אשדוד כתבו על הגליון לפרש את כוונת הר"ש 'שחרצו' בחריצים בבית האומן בעודו רך ולח, אבל לא 'חתכו', ושוב גמר את מלאכתו ככל התנורים בהיסק – ועדיין הוא שלם, אלא דלהכי הועילו לו חריציו, שכאשר ישברנו במקום החריץ, ישבר שם בדקדוק, ושייך לצמצם בו לחציו.

עוד אפשר לפרש כוונתו, דאם חילקו שהוא רך ולח, טהור הוא מה"ט גופא שלא היה לו שיעור בגמר היסקו אלא רובו. ומש"כ 'ואם אפשר לכיין' פירושו אם חתכו בכל מידה שהיא – 'בזמן שאפשר לכיין', בזה הכל טהור בכל גוונא – גם אם לא כיין, מטעם זה גופא שמעולם לא היה 'משמש' תשמיש תנור.

ועפ"ז עדיין יכולים אנו לעמוד בעיקר הסברא שכל שנעשה 'רובו' מתחילתו, אין בו טומאת תנור כלל, כיון שמעולם לא בא המקום לכיבוש אדם לעשותו 'משמש' בני אדם.

ונראה גם לדקדק מדברי התוספתא עצמה שעושה רוב מתחילתו אינו מקבל טומאה, דתחילה אמרו שתנור שנחלק, החלק שיש בו רוב תנור טמא (ונפסק ברמב"ם פט"ז ה"א), ומיד לאח"מ אמרו שדף של תנור שנתנו בזווית להיות אופה בו, אם יש בו רוב תנור מקבל טומאה (ונפסק שם בהלכה י"א), ותימה אם יש בו רוב תנור, קרן זווית למה לו, הרי בלא"ה הוא טמא.^ה

ה והיה מקום לחלק מיסוד חילוק הגמרא בחולין קכ"ד, אליבא דר"מ, שיש חילוק בין דין 'טמא' שנשבר, ובין דין טהור שנשבר. וכן הוא דקדוק לשון הרמב"ם כאן, שכאשר דיבר על דף הטמא ברובו נראה שכוונתו על דף שכבר היה טמא ואח"כ נחלק, ואילו כאשר דיבר על דף הצריך סמיכה לכותל יחד עם רוב היקף, דיבר על דף טהור שבאים להכשירו לקבלת טומאה.

אמנם אי"ז שיטת ההלכה, דהלכה לא כר"מ. והרמב"ם שפסק חילוק דוגמת זה בדיני טומאת אוכלין (פ"ב הי"ד והי"ח), יחיד הוא

אמנם אם ננקוט שרובו קודם היסקו אין מקבל טומאה, נבין כי רישא בתנור 'גמור' שנחלק, ובו רובו טמא כמות שהוא אחר שכבר היה משמש. ואילו הדין הצריך סמיכת כותל מיירי בנחלק קודם שהוסק, שכאן אפילו אם שוב הוסק לא יקבל טומאה אלא בסמיכת כותל, שרק בזה קיבל תבנית 'משמש'. (ומה שהביא הר"ש ראייה מחלק זה שבתוספתא לדין הראשון של רוב 'הנשאר' מתנור. בא רק ללמוד שהכוונה במה שאמרו 'הגדול' טמא זה על חלק גדול המחזיק רוב היקף תנור).

ביאור השיטה שגם רוב תנור מתחילת יצירתו מקבל טומאה

(י) אך אם כן נחזיק בהכרעת חזו"א בדברי הר"ש, בזה יהיה מוטל עליו להשתדל בסברא להבין במה נעשה רוב תנור בתפיסת יד אדם לשמשו אחר שמעולם הוא לא עמד בתבנית 'משמש' בני אדם דמוקדי האש.

ואכן הוא נראה חידוש גדול, אך כאשר נוסף עוד קומה בחידוש ההלכה נמצא לו מובן. דכאשר עומד היקף רוב תנור, עומד הוא להשלמת הקיפו, דבלא זה אין לו תכלית בעולמו. ומעתה נמצא כי זה גופא תשמיש המקום הגלום בו – להשלים את תבנית המקום בצורה הנותנת תשמיש בני אדם.

ומעתה נבין כי זה גופא בחינת 'תחתיו' התופסת אותו כמשמש בני אדם, דכיון שיש בו רוב שיעור מקום, ועומד הוא להשלים את עצמו לקביעות תשמיש מקום, זה גופא בחינת תשמיש אדם ידיה להשתמש בו לייצר קנין תשמיש מקום, ושוב נמצא גם רוב זה בבחינת 'תחתיו'. [ומה שאמרו בתוספתא שדף תנור שיש בו רוב תנור טמא רק אם סמכו לכותל, וכנ"ל. יתבאר לשיטה זו בפנ"ע בע"ה בסימן -].

בראשונים. וכבר השתדלנו לבאר חידושו בסימן -.

ותו שלא יועיל לנו חילוק זה להשכיל אם נפרש בדברי הר"ש שיצירת רובו קודם היסקו גם טמא, ששם לא שייך לומר שהוא שיריים מל דבר שנטמא, שהרי קודם היסק ודאי אינו מקבל טומאה.